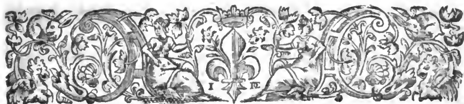
VIRGO ROMIGERIA, SEV MANVASCENSIS.

AVTHORE
R. P. IOANNE COLVMBI,
MANVASCENSI,
E' SOCIETATE IESV
S. Theologiæ Professore.

LVGDVNI,
Ex Typographia IACOBI CANIER,
In vico Mercatorio.

M. DC. LI.
Cum Approbationibus Doctorum, & Priuilegio.

Reuerendo admodum & clariſſimo D.

DOMINO
IACOBO REBVTI
I. V. D.

HOSPITALARIO S. VICTORIS ad Maſſiliam, & priori S. Mariæ Manuaſc.

IOANNES COLVMBI è Soc. IESV.

VÆ duæ res olim fecerunt, vt ſcriberem & ad te deferrem ſcripta de Virgine Romigeria, patriæ meique adeò antiqua tutela quam ea gerit, & templum ipſius cui tu accurata pietate præes, illæ duæ

res nunc etiam faciunt vt lucubratiũculam, cuius nulla ampliùs exemplaria proſtant, emittam in lucem iterum tuo ſub nomine. Scilicet ab vltima memoria noſtram vrbem Maria peruigil cuſtos habet: tecta, familias, corpora ſingulorum ſollicita ſuſtentat. Quam ciuitatem tota Prouincia, quem locum tàm citò amauit poſt religionem Chriſti publicitus acceptam, vt ante mille annos teneret ſanctiſſimo ſigno? quem tanta fide dilexit, vt ex quo per inſigne ſimulacrum inſedit, muniret vi ſua, & ad noſtra vſque tempora perpetuis ſupra naturæ vires operibus augeret? Parum ei ſemper fuit corporibus morbos depellere: mœrore animos & ægritudine liberare conſueuit, etiam mortuis infantibus vitam red-

dere

dere, dum aqua lustrarentur. Quando aliud non possũm, vt pro mea virili gratiam habeam, dico quæ illa sit, quàm præsentem & bonam se præbeat nostris gentilibus, quibus prodigiis maiores nostros adegerit ad spem opis ab ea. Cui verò deferam potiùs hoc opusculũ, Virgini munus, quàm tibi, qui seruas ædem Mariæ, curas imaginem, cultum dispensas? Per illum virum ei repræsentari debuit, cuius labore studioque fit, vt suam vim & benignitatem repræsentare nobis perennet. Neque ingratum puto erit tibi, quod ab viro amico & populari proficiscitur. Libellũ etiam exiguum mole, materia sacrum amabis pro tua modestia & pietate, aliisque virtutibus non Manuasca solùm vrbe notissimis; sed Sanuictoriano quoque

ad Maſsiliam monaſterio venerandis. Ita quippe agis Hoſpitalarium in antiquiſsimis vniuerſa Gallia & celeberrimis monachorum ædibus, vt nihil debens priſcis illis de Caſsiani veſtri inſtitutione cœnobitis, & verum Iſarni diſcipulum repræſentes.

AVTHOR.

AVTHOR LECTORI SVO.

NVISAM literis omnibus, notissimam ciuibus meis Virginem Romigeriam educo primus in lucem, proponoque spectandam. Quid miraris, mi Lector? Ante mille annos per prodigiorum ingentem vim amore sui populum Manuascensem, & fauore detinuit: visum est mihi non vltrà ferendum, vt ad exteros non dimanet tanta seu bonitas, seu maiestas. Neque verò tamen idcircò popularibus meis ego magis, aut in MARIAM *gratus, aut in alios æquus. Quòd cæteri hactenus tacuerunt, fuit magnæ pietatis: quòd non possum ipse non dicere, summi est officij. Mei gentiles, qui Manuascam vrbem habent, magnis religionibus, & quotidiana veneratione respondent beneficiis optimæ parentis: ego, quem aliò meæ vitæ rationes à puero abduxerunt, vt aliquam habeam gratiam, stylo sequar absens necesse est, cùm oculis, manu, totoque corpore nequeam præsens colere. Et putabam esse diuini, seu moris, seu consilij, quòd de tantis prodigiis primùm scribitur post multa sæcula. Quæ vbique gentium, &*

locorum

locorum vulgatissima nunc vides, olim diu fuerunt ignota, & primùm aliquando denique prodierunt. Quàm multos centenos annos latuerat MARIA *Lauretana, quàm multos Aniciensis? Quid mage patet in vulgus Iacobo Compostellano? Eum plurima sæcula nescierunt. Magdalenam vnus aliquis tota Prouincia nostra vulgauit, & Annam, post innumeros latebrarum annos, atque silentij. Sic etiam natura, naturaque ars æmula plurimùm condit, quod educere amat, & in altum euehere. Quæ de semine surgunt immensæ arbores, radices alta humo longùm fixêre; fundamenta priùs tellure iacent sepulta, quàm sese aperiat, efferátque domus: vrbes etiam amplissimæ, & clarissimi populi tacitis promanarunt initiis. Vtcunque tamen hæc habeant, certè id asseuero, nihil, si qua mortalium est fides, sanctum magis hac mea Virgine, verúmque edi posse. Quæ de signo* MARIÆ *prodigiísque refero, accepi ex publicis tabulis, quas Tossanctius Glandeuesius Sistaricensis Episcopus confici iussit, auditis ab Officiali post sacramentum viris grauibus & probis. Non pauca addidi super Manuasca vrbe: quid enim abs me taceatur, quam* MARIA *tot linguis loquitur, quot miraculis auget? Ea ipse collegi ex eius chartis fidelibus & sinceris. Chartularium publicum (instructum illud est ac nobile) aperuerunt Paulus Colongue, Ioannes Baptista Gougoni, & Antonius Porcin Consules. Denique Sanuictoriani ad Massiliam ciuitatem monasterij decora nonnulla attuli; eius cœnobitæ habent, curantque templum Virginis Manuascensis: omnia de tabulario, seu Sanmariano Manuascæ, seu Sanuictoriano ad Massiliam retulit Iacobus Rebuti, Hospitalarius S. Victoris, & Prior S. Mariæ.*

VIRGO

VIRGO ROMIGERIA, SEV MANVASCENSIS.

ANVASCA est vrbs Prouinciæ non procul Druentia fluuio, sedes olim hyberna Comitum ab Rhodano per Aptam Iuliam,& Sistaricum ciuitates ad Vapincenses, & Ebredunenses,quos ditione tenebant, latissimè dominantium: sexto lapide ab Forcalquerio eorundem Principum æstiua domo, fontéque gẽtilitij nominis. Amœnis montibus cingitur omni parte,si meridiẽ excipias:nam quæ planities ex eorum radicibus surgit in hemicyclum aperit sese, 1

ac longè funditur versùs meridianam plagam. Ipſa de tumulo molliter erecto media ſurgit, aut circà montibus ſe viſendam præbens, aut campos latè ſubiectos viſura. Vrbs non omninò modica numerat familias ſupra mille, fontibus, plateis, regionum ſitu commoda, & non inelegans. Minor olim erat, & minùs concinna: ſuam amplitudinem & ſpeciem accepit ab centenis aliquot annis, cùm pagani, quibus vicatim per agrum habitantibus dominabatur, in ipſam
2 immigrarunt. Ventorum omnium pagus erat ad Occidentem in cognomine monte, fanum Martini ad Orientem in monte aureo, fanum Petri ad meridiem in planitie. Sunt qui addant, ſed incerto authore, caſtrum Montis acuti, quà colles ad Septentrionem ferunt ab Oriente. Inuenio pagum de omnibus ventis ſtetiſſe vltra annum quinquageſimum ſupra milleſimum ducenteſimum: duo alij vigebant anno tertio & nonageſimo illius ſæculi, quo patritij cum plebe conuenerunt Rainaudi, Fontiani, Gaufridi, Monlaurij, Trimondi, Aicardi, Ricani, Portales, Hoſpitalarij, Falcones: quibus (ſcilicet incerta cùm forent, neque fida ſatis pacta) ſeſe nono pòſt & vigeſimo anno addiderunt Selonij, Monbrunij, Barralij, Roſtagnij. Fueríntne tum vel in vrbe, vel per agrum in pagis, neque ad cæteros ſeſe adiunxerint Crucij, Simiani, Saſſalini, Guaſquij, Iuſtacij, Piollæ, Redorterij, Rainerij, Textores, Clementes, Boneti, quos fideles chartæ ſequentibus ſæculis floruiſſe teſtantur, quis aſſerat? De tam multis procerum familiis paucæ

nunc

nunc ſeruant ſuum nomen; cæteræ vel omninò perierunt, vel degeneri ſobole ad plebeium ordinem redactæ ſunt. Quid enim non mutat ætas inuida? Ciuitatibus, populis, regnis quoque & imperiis finem inuenit. Quæ cauſæ paganos coëgerint in vrbem, me 3
latet: ea in pyri figuram collecta ſpectat quatuor mundi plagas totidem portis. Quæ ab aurora dicitur, ducit ad montem miræ fœcunditatis, aureúmque adeò vocant: nullum enim fermè eſt arborum, fruticúmve, aut herbarum tota Prouincia genus, quod abundè non ferat. Suppares cauſæ fecerunt, vt Aurelianenſes valli dederint nomen Aureæ. Audi Papirium Maſſonum in Ligeri: *Appellatur Floriacus Vallis aurea ab Aimoino, inſcriptione quæ in templo monaſterij ſculpta eſt*, HÆC EST VALLIS AVREA, *opinor ob omnium rerum affluentem copiam.* Montem frumento, vitibus, oleis paſſim conſitum videas. Et porrò vnum habet ad laudem præcipuam ſingulare. Cùm per vniuerſum orbem montes vetuſtate ſuccum amittant adipemque, iuueneſcit ipſe in dies, & ab torrentibus aquis pluuiis renouatur, quæ ſterilitatem cæteroqui ſolent inducere, aliò deportata pinguedine. Scilicet quò fodis altius, eò ſpectabilis mage, ac diues humus occurrit inexhauſta bonitate, fontis ad inſtar, cuius aquæ nuſquam ſunt puriores, quàm in terræ imis viſceribus. Quà ab Oriente decliuis reſupinatur in Septentrionem, habet ſiluam roboream. Cæteros colles 4
fere tenent vineta & oliueta: vnus eſt ille quidem incultior, & ab vrbe longiùs pudore receſſit; ſed vſu &

A 2 oppor

opportunitate non inferior cæteris: dat ciuibus lapidem, gypſum, carbonem, lignum; gregibus quoque, & armentis paſcua. Planities tota nitet frumento, & amygdalo; niſi quòd ad vrbis muros hortis diſtinguitur, & paſſim deinceps magnam partem pratis vireſcit per centenos aliquot paſſus. Igitur non plurima tantùm nobilitas amœnitate locorum adducta colere Manuaſcam amauit ante quadringentos etiam annos, vt ſuprà retuli; ſed per luem, bellâque ſenatus Aquenſis ſæpiſſime habuit; & nondum conſtituto ſenatu regium, quod vocabatur, conciliuw, vt docent veræ tabulæ ſupra cc. annos conſcriptæ. Ipsâque vrbs contrà tanti honoris conſcia, regi, curiæque fida ſemper fuit vltra omnem ſæculorum memoriam, cùm infida quoque fœdera Prouinciam totam diuiſêre in duas partes: nullôque vnquam tumultu, turbis nullis adduci potuit, vt aduerſaretur ſuis principibus.

5 Neque in Deum minùs piam certo cultu ſe præbuit: omnino tam frequentes poſuit Cœlitibus ſedes, vt vnum tota ipſa fanum ab omni memoria fuiſſe videatur. Sunt intra muros vrbis duæ parœciæ, altera ab Saluatore, ab Virgine altera nomen habet; atque præterea Franciſcanorum, qui vocantur Obſeruantes, & Carmelitarum cœnobia. Non procul parœcia Virginis templum erat apoſtolo Ioanni ſacrum: cecidit diuturnitate temporis exeſum; neque affirmatè dicas, qua parte ſteterit in omni circũ regione domibus præaltis & firmis plena: ita rerum faciem mutauit ætas. Ad muros intra vrbem, Meridiem inter & Occiden-

tem

tem viſendum eſt palatium:quatuor latera angulóſque plurima turris munit; foſſa lata, profundáque cingebat, & foſſam inter muróſque turritos firmabat terra congeſta, humili pariete coërcita. Forcalquerienſes Comites ſibi ſedem hybernam ex ædificauerunt: Hoſpitalarij equites habent ab anno milleſimo duceteſimo octauo, Guilelmi comitis donum. Hi etiam nunc 6
in ſacello ſeruant corpus B.Gerardi. Primus is fuit magiſter hoſpitalis Hieroſolymitani, vir gente, animis, ſanctitate clariſſimus. In agro fuêre quondam plures ſacræ ædes: perpetuo in circulum ordine ducebantur, vt nulla regio præſenti numine, ſanctóque præſtite careret. Ad Orientem mons aureus habebat templum S.Martini:& quà reſupinato monte itur ad Druentiam fluuium, delubrum erat Monlorguium eidem Martino dicatum. Meridiana planities, vna penè linea ſurgebat tribus per ordinem ædibus, ſacris Lazaro quem IESVS amauit, Chriſto ſepulto, Petro apoſtolorum principi. Ad Occidentem, in collibus dictis ab omnibus ventis ob eorum liberos ex omni parte, fortéſque ſpiritus, colebantur diſtinctis logis Virgo, & Iacobus frater Domini. Denique in Septentrione ſuas regiones habebant alius aliam Albanus martyr, Michaël archangelus, Stephanus Protomartyr, Maximus Regienſium epiſcopus, & Roſtania virgo. Prætermitto, quòd ad omnes pene vias euntibus occurrunt vel ædiculæ, vel in columna ſacræ imagines. Annon tibi vi- 7
dentur maiores noſtri prædiis colonos è cœlo petiiſſe, aut non rura magis ſua quàm Cœlitum ſedes coluiſſe?

B Nunc

Nunc vel ſine nomine ſunt loca, vel hiant, pendéntve pauci parietes ſemiruti. Nocuêre bella poſitis opportuno loco, nocuit tempus rerum omnium edax. Hoſpitalarij reſtituerunt Petro templum ſuum nobile ſepulchris Forcalquerienſium comitum: ciues Virgini de omnibus ventis ſuum ex voto reponunt, rei ſeruatæ per vltimam luem valetudinis. Ante annos trecentos, virgines Franciſcanæ, ſub vrbem ad meridiem, excitauerant ſibi domum. Feruntur intra muros commigraſſe per ſeditionem Raimundi de Belloforti, vicecomitem Turenium vulgò dicunt. Habitabant ad portam, quæ ab aurora nominatur. c. & l. ſunt anni, cùm vel omninò deſiêre, vel aliò receſſerunt: res enim obſcura eſt. Domus earum anno MD ceſſit in ſcholas vrbanas; & cùm monaſterij in agro ſedes ad plures dominos diuiſa perueniſſet, ciues in coëmpta parte exædificauerunt Capucinis non inuenuſtas ædes. Virgines de eodem Ordine iam poſtliminio redierunt in vrbem; & poſt ipſas Bernardinæ non ita pridem venerunt Auenione euocatæ; poſtque Bernardinas Vrſulanæ: venient etiam propediem quæ à viſitatione B. Virginis nomen habent.

8 Parœciam Virginis curant monachi S. Victoris ad Maſſiliam. Fuerîntne ad olim ædificatam vocati, an ſubſtruxerint ipſi, quis dicat? Habent ante omnem tabularum publicarum & priuatarum memoriam. Neque id magnum eſt. Maximam Italiæ partem, & Hiſpaniæ, Sardiniam penè totam tenuere quondam clariſſimi cœnobitæ: nunc etiam nulla eſt in Gallia

Narbonenſi

Narbonensi dioecesis, quam non aliqua domo colant. Olim dominabantur quoque Castro Albiensium, & Vabrinco Ruthenorũ: dedit episcopis Ioannes XXII. cùm eos ciuitatibus imposuit. Anno MXV. Adelaïs Prouinciæ Comitissa iandiu Marianam ædem habentibus addidit Monlorguiam: villa est ad Druentiam flumen, potens diuite gleba, & felicibus agris latè fusa. Geriberga post tres annos addidit duos mansos; mansus verò capit bunnuaria siue iugera duodecim, vt fusè docui 1. de episc. Viuar. num. LIV. & sequentibus. Ante Adelaïdem imperabant non modicæ parti vrbis: vt non ineptè dixeris Manuascam venisse felicissima illa ætate, cùm vel Cassianus, vel Cassiano suppares discipuli pietate florebant, & vigente regulari disciplina implebant nomine suo totam regionem; atque pro sanctitatis fama, venerationi erant regibus Arelatensium & Italiæ. Rapiebantur ad pontificias 9
passim infulas, educebantur ad populos per agrum, ciuitatésque docendos. Supra pietatem ex Cassiano acceptam, faciebat tum etiam spectandos ipsa domus Massiliensis: nam erat imposita littori sinus marini, qui præbet facilem nauigantibus portum quàm longè ad meridiem tenditur; & recentem ab Christi confessoribus, neque ita antiquam ab Magdalena sanctitatem spirabat. Scilicet, egressa naui dedicauit hæc sedes in antro saxeo, & ea mortua discipuli confessione fidei nobiles, metu tyranni clam sub humo tenuerunt. Vterque locus hoc tempore sacer habetur: istum in ædiculam conformarunt, feminis pro religione in-

acceſſam; dicarunt Virgini de Confeſſione, ſic autem appellauerunt ab ſanctis iis Confeſſoribus fidei. Igitur arbitrabar quempiam antiquiſſimorum principum, de Italiæ, aut Arelatenſium Regibus, pietate virorum commotum, è religioſiſſima domo cœnobitas deduxiſſe Manuaſcam, nonnullis regionibus vrbis & agri
10 donatos. Iuuat, quòd ita iubentibus Petro Abbate, & Sanuictoriano Collegio, corpus S. Tulliæ in B. Virginis ſepultum diſquiſiuerunt ante multa ſæcula, & diu veſtigatum inuenere: Tullia verò fuit filia Eucherij Lugdunenſis Archiepiſcopi, ante ſacerdotium patris ex matrimonio poſt annum quadringenteſimum nata. In ſuo fundo, nunc modicus eſt pagus de ipſius nomine, ætatem exegit ex paterna diſciplina in cultu pietatis, & voluit mortuæ corpus in B. Virginis Manuaſcenſis tertio procul lapide mandari terræ. Magnam quippe veri habet ſimilitudinem, accepiſſe eò loci ſepultam ex domeſticis commentariis, libríſve funeralibus, cùm ipſa obiit per monachos ſacram ædem curantes ſcriptis. Vt id habeat, certè vides iam quinto poſt Chriſtum natum ſæculo ſtetiſſe Manuaſcenſem Virginem, & in honore magno fuiſſe, quando anima beatiſſimæ puellæ in cœlum euolans, ſanctiorem locum non habuit, cui corpus integerrimum & incorruptum commiſſum vellet.

11 Virgo autem Manuaſcenſis, vnde templo nomen, ſtatua eſt Virginis Matris, Chriſtum in ſinu ferentis: Simulacrum duos, aut tres palmos altitudine colligit. De ligno leucophæo conſtat: genus arboris, è quo

forma

formauerunt, ignoratur; ita diſcedit ab omnibus vulgò notis. Vultum, colla, manus ſaturato nigrore pinxerunt. Quis lignum figurauerit in Virginem: ſítne ſtatua Manuaſcæ ficta, an aliunde in vrbem deportata: qua ætate, quo ſæculi anno ad populorum pietatem inclareſcere cœperit, tacitum reliquere maiores. Mira tantùm quædam poſteris narrauere ab parentibus accepta, qui ad proauos, atauóſque referebant; portentis non deſſimilia, inuenere tamen fidem ab inſuetis, & prodigij plenis operibus, quæ noſtra ætate contigiſſe ſcimus, & noſtris ipſi oculis non pauca ſuſpeximus. Viſa res eſt non vltrà diſſimulanda, neque poſteris inuidenda: vt ab iuratis coram Iudice teſtibus ad me peruenit, ita litteris publicam facio. Toſſanctius Glandeueſius, Siſtaricenſis Epiſcopus, gente, ingenio, eloquentia, rerum gerendarum peritia ſummus, pro ſua pietate, populorúmque cura noluit laborare diuturnitate temporum: iuſſit frequentiſſimos & probatiſſimos ciues ad apariendam & ſacrameto ſanciendam vocari.

Saraceni poſt annum ſeptingenteſimum Prouin- 12
ciam depopulati ſunt. Quia non parcebant ſacris, neque eò deferre licebat, quò furor impune graſſantium non pertineret, ſancta pignora caueis tumulíſve lapideis condita ſunt intra humum tota regione, locis ferè ignotis, vt proditoribus caueretur. Qui Deum non verentur, neque ex iure arma inferunt, vt potentiſſimi ſint, & terrorem latè ſpargant, diu non ſæuiunt ad ſimilitudinem torrentium aquarum: tenent

hæ agros, & perdunt sata læta, post aliquot autẽ horas deficiũt: guttam aquæ desideras, vbi paulò antè fluuij ampli instar, aut maris fuit. Igitur data ab Saracenis pace, cùm iam agris coloni, vrbibus, pagísque ciues redditi essent, quas ab parentibus per bella mortuis didicerãt, liberi suspirauere sacras exuuias; neque tuta omnia putauere, si præstites sancti sua spolia non ape-
13 rirent. S. Annæ corpus demonstrauit Deus Aptæ Iuliæ per Ioannem filium Baronis Casanouij: muto, claudo, cæco iuueni nobilissimo redditi sunt sui sensus, motúsque. Maria Magdalena se videndam præbuit Carolo II. Comiti, & vbi sua laterent ossa indicauit. Archiepiscopus Arelatensis, iubente Romano Pontifice, è Sanuictorianis ad Massiliam rederibus eduxit plurimas beatorum virorum reliquias: antiquissimum quippe tota Gallia monasterium; sub Antonino Pio cœptum ab viris, sanctitate magis, quàm nomine notis; sub Valentiniano III. in suam claritatem eductum ab Cassiano; Leonis I. Pontificis, quando templum vigebat, hospitio augustum, homines profani per summam impietatem euerterant. Reposuere primùm Vicecomites Massilienses, cùm Ædem sacram dedicauit Benedictus IX. Tum pontificia maiestate dignum opus, quale suspicimus, instaurauit Vrbanus V. olim abbas, integritate vitæ clarissimus, & infinitis post mortem prodigiis. Virginem Manuascensem Deus ostendit nouo, & singulari portento.
14 Incluserant arcæ marmoreæ. Visitur ea etiam nunc venerandæ antiquitatis egregium monumentum, alta
tres

tres pedes, longa ſeptem, lata duos. Operculo, quàm longum eſt, extremo ſuperpoſitam habet tabulam de eodem marmore, latam ſemipede, altámque, vt altare fuiſſe non dubites, ex veteri more cauum, accipiendis ſanctorum virorum corporibus cæſis propter verbum Dei. Arcam mateтia inſignem, arte ornationem fecerunt. In anteriore tabula ſapiens anaglyptes poſuit mediam Crucem, & ad Crucis vtrumque latus militem; altera lanceam ille gerit, ſcutum altera: tum addidit xij. Apoſtolos, ſenos ab vtraque parte, ſed ſuperiores militibus. Petrum agnoſcas ex capillitio denſo, criſpóque, & toto vultu, qualem antiquæ tabulæ pictære ferunt. Pauli faciem, barbam longiorem ac denſam, caluitium, oríſque ac totius corporis habitum nullus habet: vt mirere trinos tamen vtrimque manu tenere antiquum volumen. An Paulum, mortuo Chriſto, ad fidem vocatum, noluerunt addere morientis imagini; Barnabam autem viuentis olim diſcipulum, & Antiochiæ ab Spiritu ſancto Apoſtolis annumeratum adiunxere? Circa annum cccc. ferebatur eius eſſe illa epiſtola, quæ vtilis Eccleſiæ dicitur ab Hieronymo, & in Scripturis Canonicis ab eodem reponitur *in libro de nominibus Hebraïcis*, poſt Origenem *lib. 1. contra Celſum*. Ad Chriſti læuam ſtat Petrus, priſco more, locóque honeſtiſſimo: ſic enim eidem ſiniſtram Virginem ponebant per Orientem, Ioanne Baptiſta dextero, vt grauis eſt author Sophronius; & Paulo Petrum Romani, ex peruetuſtis omnibus ſignis. Atque cœlo probata ſedes eſt: nam Petrus,

& Paulus Apoſtoli, ac Dionyſius Areopagita ſe videndos Stephano Pontifici præbuerunt: læuus Petro Paulus erat, Dionyſius dexter. Denique multo auro totas impleuêre figuras: nunc quoque radiat in flexibus & rugis veſtium. Neque latera arcæ rudia voluerunt & illaborata: dexterum ſurgit Adamo, & Eua; ſiniſtrum tribus pueris in fornace ignem ridentibus. An docuerunt ſuis anaglyphis vim in ignes, atque adeò in cætera corpora; & totam primorum parentum innocentiam redditam ephœbis regiis per ſingularem ciborum abſtinentiam, victúmque de contempto legumine, vtî ſapienter dixêre Baſilius, ac Bernardus: quámque ex cibo vetito diuini Numinis ſpeciem ducere maleſano auſu illi tentauerunt, ab Chriſti ſanguine, & meliore in crucem arbore collatam in Apoſtolos, diuini mandati & auditores & præcones?
16 Aduerto Chriſti de labaro nomen impoſuiſſe Cruci, idque laureatum; & ſuperiorem lineam, cui medium eſt, illuminaſſe ſtellis ad Lunam, & Solem additis. Fuere, qui putarent, Conſtantini Magni filiorum temporibus factum opus: ex labaro, ſtellíſque colligere ſe putabant; & ſi pro Paulo Barnabas in Apoſtolis poſitus volumen manu tenet, profectò non diu poſt eam ætatem ab non paucis habitus eſt author epiſtolæ canonicæ. Arcæ ſic incluſam Virginem in media terra, loco cæteris ignoto, poſuerunt ſacerdotes: neque enim Mariana vi ſimulacrum inſigne ducebant inferius ſanctorum virorum exuuiis. Prædas intereà rerum agebant Saraceni, & domos ſacras, profanáſque vertebant;

tebant; atque anno ſæculi trigeſimo Auenione muni- *Ex Annalibus Francorum Fuldenſibus.*
tiſſima; & tum, vt loquitur Fredegarius, montuoſa ciuitate capta, ſtragem latè dabant tota cis Druentiam fluuium regione. Vbi Manuaſcam venere, vt eſt amœna cultáque ſedes, ita populabundi corrupere totam cædibus, ac ruinis. Igitur multos annos fuit ſeges, vbi ſteterat magna pars vrbis.

Fortè boues agebat arator per campum, quâ hor- 17
rentes increuerant dumi; & repentè conſtiterunt brutæ animantes, neque ſtimulis, aut verberibus adigi potuerunt, vt producerent ſulcum. Interpretatus agricola timorem ab frequentibus ſpinis, miſit in dumeta ignem: tum perrexêre quidem, ſed gradu ſuſpenſo boues, vt venerabundos intelligeres. Atque poſt aliquantum viæ, flexo poplite, capite demiſſo, palearibus verrere terram, mugitúque moderato cœlum impleuere. Diceres in ſtabulo Bethlehemitico ad cunas Domini cognoſcere poſſeſſorem ſuum. Admiratio primùm tenuit aratorem, tum ſtupor; atque vbi obſtinata hærere iumenta videt, prodigium inclamat. Toto corpore perhorreſcebat homo paganus, & quid faceret in re inſolita non habebat. Quod potuit, è propinquo raptim vocauit colonos; mirantur & ipſi inſueta viſa. Ab aliis ad alios, vt fit, ſubitò dimanat rumor; agricolæ totis mapalibus, ciues vrbe concurrunt, pueri etiam puellæque factis agminibus ruunt. Perſtabant inter hæc boues immoti, & mugientes, veluti referrent arcam de Accaronitis ad Iſraëlitas. Quis 18
populo tum ſenſus fuit? hi occlamare miraculum, illi

ſingultu frangente verba pulſare manibus pectora, alij oculis in cœlum elatis Dei potentiam venerari, nonnulli incuſare mortalium ſocordiam: Vult (aiunt) profectò Deus honorem ab beſtiis, quem non defert humanum genus: omnibus lacrymæ per genas fluere. Vir fuit ſapientia præſtans: Quid agimus, (inquit,) ciues, quid agimus? non ceſpitem venerantur boues: latet magnum quid & cœleſte ſub terra, ad quam proſtrati iacent: non caſus eos afflixit, non labor: mugitu docent aperiri debere ſolum. Vix finierat; ilicet manu, baculo, & ſi quid aliud occurrit, fodiunt terram. Neque in altum magnopere deſcenderant, cùm incurrerunt in arcam marmoream. Educitur ea è latebris non minore ſpectantium plauſu, quàm ſi arca Dei per Ieremiam occluſa referretur ab Hebræis in templum. Sacerdos intereà rerum vocatus adeſt, arcam aperit, videt Virginem Manuaſcenſem in media repoſitam cum pretioſa veſte, multóque auro. Exultare populus, feſtam agere diem, templum Virgini excitandum vna voce occinere. Ab ſpinis, ſub quibus latuerat, nomen accepit: dicta eſt de Romigerio; vulgus appellat romos, quos Latini dumos dixere. Non pudendum Virgini nomen, quando ſentibus inſidere viſus eſt Moyſi Deus, ipſáque de ſpinis oriri lilium amauit. Igitur eadem voce MARIAM colunt Eborenſes in Luſitania, & Herbipolenſes in Germania ſuppare prodigio repertam in dumis.

19 Auxit honorem & cultum, quod templo exædificato euenit. Putauerunt ædi nouæ nouum ſignum deberi

beri: atque vt parietes ſurgebant de quadro lapide, altaria radiabant auro, argentóque, ſacerdotes orabant in veſtè ſerica, Phrygiáque, ita MARIÆ ponendam elegantem ſtatuam & pretio grauem; ligneam illam, neque formoſam, & annoſam eſſe ac vilem. Tanta erat hominum iis temporibus ſimplicitas: quæ, vt inerudita ſit, ab ſumma tamen pietate deſcendebat, & magna ſanctarum rerum veneratione. Igitur ſuam venuſtam ſuperponunt altari, antiquam aliam proponunt exteriùs ad ſummas templi fores. Probauit 20
equidem Virgo ſuorum cultorum ingenium; ſed errorem durare non eſt paſſa. Noluit æſtimarét ſacra, *auro, aut argento, aut lapide, ſculptura artis, aut cogitationis hominis*; ſentiréntve pauperum munera Deum abiicere & in virum modò intendere, qui indutus eſt veſte purpurea, gazáſque porrigit ad altare. Ligneum, peruetúſque ſignum per ſe ad aram de nocte regreſſum eſt clauſis foribus. Æditus rem tacitus manè miratur, ſentítque vim MARIÆ præſentis: vt populo ſuaderet, reponit ſuper templi porta ſemel, & iterum, ac ſæpiùs, defixis omnibus, & ad inauditum ſingularéque prodigium obſtupeſcentibus, per noctem id ſemper ad altare ſe retulit. Sunt qui dicant, è fano Martini quò delatum fuerat ſe retuliſſe in agrum, vbi defoſſum inuenerant, quæ cauſa fuerit ædificandi templi. Vtrumque fortaſſis euenit, vt maiore, vel ſcelere, vel ſocordia in ſacrarium noſtra ætate detulerit inhonorum ſacerdos, vt poſteà referam, quod non in fano Martini, non pro foribus templi, ſed ad

odæi altare ſtupendis portentis fuerat conſtitutum.

21 Iam tum oſtendebat Virgo placere ſibi ad hanc imaginem preces: velle ſe ad eam Manuaſcæ orantibus bonam eſſe ac facilem. Cogitationes ipſius & conſilia quis aſſequatur? Ita etiam Deus ſolet: nullo abs loco abeſt vi ſua; ſpecie tamē hominis per nubem inſidēs tabernaculo fœderis, voluit Hieroſolymis adorari & omni genere prodigiorū potentiam ſuam explicare. Nónne Chriſtus ipſe, pōtificium os habitúmque gerens, Ioanni ſe colendum propoſuit in medio ſeptem candelabrorum aureorum? Nonne ſimulacrum de vultu ſuo poſuit in parte veſtis Abgaro Regi munus, prodigiis Edeſſa ciuitate clariſſimum? Atque igitur MARIA ad exemplum Dei, Filiíque, habet vrbes, habet ædes, habet imagines, ad quas iubeat fundi preces, deiici corpora, deferri ſibi honorem & cultum: habet per quos prodat vim ſuam, & dominam vniuerſi ac mortalium parentem benigna manu demonſtret. Neque Manuaſcenſe ſignum vel tot ſæcula ſyncerum cuſtodiſſet, vel tot ſupra naturæ vires operibus honeſtaſſet, ſi non in eo vellet coli, amaríque, ſi non ex eo vellet amatores ſuos, & cultores ſperare remedium.

Et verò, ex quò poſitum eſt ſuper altari, diceres abs Deo propoſitam ad omnes animæ corporíſque morbos ſingularem medicinam. Redeunte ad ſuam aram Virgine potuit vſurpari, quod de ſuo in terram aduentu pronuntiauit Chriſtus: *Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt.*

gunt. Atque ad noſtra vſque tempora perdurauit cœpta virtus. Oculos, pedéſque cereos, ac ſubalares furcillas, aliáque id genus anathemata, è toto muro circùm pendentia vidimus pueri ipſi, ad certiſſimum argumentum de Virgine opis acceptæ. Sed duo ſunt, in quibus maximè ſe præſentem ſemper oſtendit, ægritudo mentis, naſcentium mors infantium. Solebant hos ad MARIÆ imaginem deferre; & fere ad vitam redibant, dum aqua luſtrarentur: miſſo 25 autem per naſum ſanguine, fuſis lacrymis, apertis oculis, voce non rarò etiam elata teſtabantur ſe iteratò viuere. Atque vt non dubitares de vi Dei præſentis ad preces Virginis, fuit cùm ad redditam infanti vitam æra campana de ſe, nulloque mortalium agente perſonarent. Quis verò ad MARIÆ ſignum adiit æger animi, angoreque preſſus, ac dolore, aut acerbitate mentis, qui non ex ea retulerit quitem, ſolatia, gaudium. Igitur ab vtroque hoc beneficiorum genere nomen quoque inuenit, dicta eſt B. MARIA, nunc de vita, nunc de conſolatione. Sed rem totam pene corruperat ante xxx. annos neſcio cuius ſacerdotis maleſana prudentia: ſuſtulerat ſignum de ara, vt ab longæua vetuſtate minùs decorum, & longè ab oculis populi poſuerat in ſacrario: nunc ad dexteram altaris retulêre. Cum ſigno ſuo receſſiſſe videbatur Virgo, adeò non reſpondebat votis ſuorum ne quidquam vim eius implorantium; quòd ſe in ædem cum eo reuocauerit, docent quæ in ſupplices confert quotidiana beneficia.

24 Vt alia taceam, anno ſæculi huius xxxvi. die viii. Maij, de ſuperiore domus tabulato in officinā quadro lapide ſtratam decidit puella nondum biennis. Mater (Margaritæ Amaronnæ eſt nomen) toto corpore inhorreſcit ad lamentabilem caſum: Deo ſobolem vouet, ſíque ſalua ſit repræſentaturam in ſudario Virgini Romigeriæ pollicetur. Rem miram! multis ſpectantibus infans ſine vulnere, ſine dolore intacta, atque vtî ab parente leniter, blandéque repoſita ſolo affunditur. Sed ſingulare prodigium eſt, quod nuper euenit. Anno xxxiv. ſupra MDC. menſe Maio, Magdalena Morella nata annos circiter xl. grauiter laborauit ex paronychia in læuæ manus pollice. Totum digitum amburebat cæcus ignis, & per incrementa latentia ſenſim depaſcebatur vegrandis flāma. Venenum rubore principiò, tum cādore ſe prodens carnem exuſſerat maius omni remedio, vngueque circū arroſo veluti victor ſe fuderat per totam manum; iam brachium occupabat, quàm longum eſt. Très chirurgi
25 medico præſide vocati ad cōſilium, digito manuique remedium eſſe negant; ferro gerendam citiſſimè rem, ac brachio conſulendum pronuntiant, ne cancer edàx ad illud ab ea pertineret, in totius corporis certā perniciem. Sed enim verò carnificinam execrata mulier, animóque penè defecta, mortem ex tabe potiorē ducebat; & omnibus domo excedētibus iam ſola Romigeriæ Virginis opem implorat cum lacrymis, ſingultúque multo, ac gemitu: ceream manum vouet ſi redeat in priſtinam firmitatem pulſa lue. En morior, ait, animi

corpo

corporíſque cruciamentis laniata:non tam manus cru- deli fero quàm anima reſcindetur è corpore. Si mentem afflictam recomponere diceris ad quietem, ô Virgo; ſi corpus ad vitam animare demortuum; oſtende vim nomini reſpondere, & non appellari te nequidquam à tuis. Non finierat, cùm ſtetit primùm repente virus, tum manu quoque ac digito ceſſit; & ſenſim poſtea redditæ ſunt corpori, animoque ſuæ vires, ſtupentibus chirurgis ac medico, & MARIÆ potentiam inclamantibus. Rem, vt retuli, dicto ſacramento ſanctè affirmarunt illi. Rea voti mulier ceream manum repoſuit ad ſignum Virginis, & ſcilicet tota vicinia publicum fecit prodigium, atque nunc etiam grato animo recitare amat. Quid antiquiora referam? 26
Margarita Barterona vidua grandi natu (iii. & lx. annum agit) frequens memorat, ſe olim vidiſſe, & alios, & infantem ex vxore Laurentij Camporlij cognati ſine motu, ſine ſenſu natum rediiſſe ad vitam. Supra annos lxxx. (& multi adhuc recitant) Arbaraſteſterio (non ignotæ gentis eſt nomèn) oritur puer mortuus. Ciuis erat in paucis pius. Ergo & ſuam, & ſuæ familiæ ſortem queritur, non ſine lamentis & eiulatu, qùod & ſibi, & Deo mortuam prolem coniux enixa eſſet. Sæpenumero ab majoribus audierat ſolitam Virginem Romigeriam dare vitam ita nato fœtui, quantum ſatis eſſet accipiendo Baptiſmo, ſi pater ſupplex ad eam acceſſiſſet. Domo exit populo proſequente, cum bonis precibus, flexoque pro more genu, ad induſium nudus, manu cereum gerens Virgini

aduolui-

aduoluitur. Et ecce tibi anima pueri redit ad corpus vniuerſo templi ære campano per inſolens & grande portentum de ſe inſonante.

DE INVENTIONE VIRGINIS ROMIGERIÆ,

EPIGRAMMA.

BOVES VENERATIONE SVA aperiunt ſignum Virginis MARIÆ ſub humo poſitum.

CONDITA marmoreis tabulis, tellure ſepulta,
Atque ſuper dumis obſita Virgo iacet.
Ne terram calcate, viri, ne ſcindite aratro,
Ne fodite; ah crimen! fœta parente Dei eſt.
Vos doceant armenta, boues inducite: flectunt
Ecce genu, obnixi cernua in ora cadunt.
Qui vidêre olim in ſtabulo, & præſepia ad ipſa,
Paruaque ſub pueri membra latere Deum.
Credite noſſe ab eo Matrem, memoréſque latentem
Marmore, humo, dumis poſſe videre Dei.

SOLI DEO HONOR, ET GLORIA.

aduoluitur. Et ecce tibi anima pueri redit ad corpus vniuerso templi ære campano per insolens & grande portentum de se insonante.

DE INVENTIONE VIRGINIS ROMIGERIÆ,

EPIGRAMMA.

BOVES VENERATIONE SVA aperiunt signum Virginis MARIÆ sub humo positum.

CONDITA marmoreis tabulis, tellure sepulta,
Atque super dumis obsita Virgo iacet.
Ne terram calcate, viri, ne scindite aratro,
Ne fodite; ah crimen! fœta parente Dei est.
Vos doceant armenta, boues inducite: flectunt
Ecce genu, obnixi cernua in ora cadunt.
Qui vidère olim in stabulo, & præsepia ad ipsa,
Paruaque sub pueri membra latere Deum.
Credite nosse ab eo Matrem, memorésque latentem
Marmore, humo, dumis posse videre Dei.

SOLI DEO HONOR, ET GLORIA.

aduoluitur. Et ecce tibi anima pueri redit ad corpus vniuerso templi ære campano per insolens & grande portentum de se insonante.

DE INVENTIONE VIRGINIS ROMIGERIÆ,

EPIGRAMMA.

BOVES VENERATIONE SVA aperiunt signum Virginis MARIÆ sub humo positum.

CONDITA marmoreis tabulis, tellure sepulta,
Atque super dumis obsita Virgo iacet.
Ne terram calcate, viri, ne scindite aratro,
Ne fodite; ah crimen! fœta parente Dei est.
Vos doceant armenta, boues inducite: flectunt
Ecce genu, obnixi cernua in ora cadunt.
Qui vidêre olim in stabulo, & præsepia ad ipsa,
Paruaque sub pueri membra latere Deum.
Credite nosse ab eo Matrem, memorésque latentem
Marmore, humo, dumis posse videre Dei.

SOLI DEO HONOR, ET GLORIA.

aduoluitur. Et ecce tibi anima pueri redit ad corpus vniuerso templi ære campano per insolens & grande portentum de se insonante.

DE INVENTIONE VIRGINIS ROMIGERIÆ,

EPIGRAMMA.

BOVES VENERATIONE SVA aperiunt signum Virginis MARIÆ sub humo positum.

CONDITA marmoreis tabulis, tellure sepulta,
Atque super dumis obsita Virgo iacet.
Ne terram calcate, viri, ne scindite aratro,
Ne fodite; ah crimen! fœta parente Dei est.
Vos doceant armenta, boues inducite: flectunt
Ecce genu, obnixi cernua in ora cadunt.
Qui vidêre olim in stabulo, & præsepia ad ipsa,
Paruaque sub pueri membra latere Deum.
Credite nosse ab eo Matrem, memorésque latentem
Marmore, humo, dumis posse videre Dei.

SOLI DEO HONOR, ET GLORIA.